

A könyvtári törvénykezelés reformja Közép-Európában: igények és elvárások

A nyugat-európai könyvtári törvénykezés áttekintése

Paolo Traniello

1. A közművelődési könyvtári törvénykezés egy adott ország államigazgatási rendszerének a része, ennél fogva elsősorban az országban érvényes közigazgatási jogrend általános jellemzői határozzák meg.

Nyugat-Európában két alapvető modell különböztethető meg:

- a) a „kontinentális” rendszer: formális, írott alkotmányon nyugszik, amely rendelkezik bizonyos helyi testületek létéről, és ezeket törvényekben szabályozott módon érvényesíthető hatalommal ruházza fel.

Ebbe a csoportba tartoznak azok a közigazgatási rendszerek, amelyeket így vagy úgy, a napoleóni reformok befolyásoltak: a francia, az olasz, a belga és a spanyol rendszer; és ezeken kívül a német, a holland, a dán és az észak-európai rendszer, amelyek esetében a polgári jog (Common Law) hatása polgári ügyekben ugyan jelentős, de a közigazgatásban kevésbé érzékelhető.

- b) az angolszász világban jellemző, a polgári jogon alapuló rendszer, amely Nagy-

A szerző a Kulturális Együttműködés Tanácsa számára, az 1994. november 7-8-i strasbourgi értekezletre készített háttér tanulmányát **Orbán Éva** tömörítette.

Britanniában hatályos. E rendszer nem ismeri a formális, írott alkotmányt, a helyi testületek vagy „hatóságok” feladatait alkalomról alkalomra külön „törvények” határozzák meg.

Külön kell megvizsgálnunk a kommunista uralom alatt állt országok közigazgatási szervezetét. A helyi adminisztratív ellenőrzés – különösen az Szovjetunióban – a helyi tanácsokon alapult. Más országokban, így például Romániában, volt ugyan hagyományos helyi kormányzati szerv, de a párt megtestesülései, a különböző politikai egyesületek befolyása nagyon erős volt.

2. Ami a könyvtárakra vonatkozó törvények alkalmazását illeti, ez attól függően változik, hogy milyen az állam, amelyben a törvény hatályos. Az Európai Unió jelenlegi 12 tagállama között vannak szövetségi államok, mint Németország és bizonyos értelemben Belgium; regionális államok, amelyek a törvényhozó hatalmat a régióknak engedik át, mint Olaszország, Spanyolország; olyan országok, amelyek különböző, eltérő törvénykezéssel rendelkező, de egy uralkodót elismerő nemzetiségekből épülnek fel, mint az Egyesült Királyság; és olyan államok, amelyek viszonylag egységesek, mint Írország, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Dánia, Portugália és Görögország.

Meg kell jegyeznünk, hogy az utolsó csoport néhány országában is vannak közigazgatási szempontból autonóm területek, például Dánia esetében Faröer és Grönland.

A szövetségi és regionális államokban, amelyeket egy kalap alá veszünk, a könyvtári törvényeket az egyes tagállamok vagy régiók bocsátják ki, míg az egységes államokban a törvénykezés centralizált. Az első esetben a különböző törvények csak a régió vagy a tagállam területén érvényesek. Belgiumban például két különböző könyvtári törvény hatályos: az egyik a francia, a másik a flamand közösség számára.

Olaszországban és Spanyolországban a helyi közművelődési könyvtárakat egy-egy régióra érvényes területi törvények szabályozzák.

Nagy-Britanniában az 1964-es Közművelődési Könyvtári Törvény hatályos az angliai és wa-

lesi könyvtárakra, míg Skóciában 1955 óta a Skót Közművelődési Könyvtári Törvény.

A legsajátosabb megoldást Németországban találjuk. Itt, bár szövetségi államról van szó, a tartományok – Baden-Württemberg kivételével – nem hoztak közművelődési könyvtári törvényeket, vannak azonban az egyetemi könyvtárakra vonatkozó tartományi törvények. Ennek ellenére az egész országra kiterjedő, a könyvtáros egyesületek által elfogadott könyvtári tervezés folyik, amely a közművelődési könyvtárakat is szabályozza, bár nem jogi alapokon.

Hollandiában, Írországban, Dániában és Görögországban van könyvtári törvény. Grönlandon és a Feröer-szigeteken, amelyek Dániához tartoznak, autonóm szabályozás van, amint erről már szó volt. Franciaországban nincs külön könyvtári törvény; ezzel a területtel több olyan jogszabály is foglalkozik, amely az állam adminisztratív beavatkozásait szabályozza.

Az észak-európai államok, amelyek közül hamarosan több is csatlakozik az Európai Unióhoz, kivétel nélkül mind rendelkeznek országos hatályú könyvtári törvénnyel, furcsa módon Svédország az egyetlen kivétel, amely 1965 óta nem alkalmaz könyvtári törvényt. Finnország egyik autonóm területe, az Ahvenanmaan-szigetek szintén saját könyvtári törvénnyel rendelkezik.

3. A könyvtárpolitikában megkülönböztethető az autonómiára és a decentralizációra épülő beavatkozási mód. Az autonómia és a decentralizáció nem ugyanazt jelentik. „Autonómián” azt értjük, hogy a központosított hatalom az alárendelt, helyi hatóságra átruházza azokat a jogokat, amelyekre annak szüksége van ahhoz, hogy egy adott intézményt saját elképzelései szerint vezethessen. Az autonóm testület helyi bevételekből, illetve a központi kormányzattól származó anyagi eszközökkel tartja fenn magát, feltéve, hogy azok a helyi költségvetés részét képezik. Az autonómia olyan rendszerben valósulhat meg, amelyben különböző területi hatóságok integrált módon teljesítenek különböző funkciókat. Olaszországban például három szintű rendszer van: az első, legmagasabb szint a régióké, a következő a tartományoké, a legalsó a megyéké. Ez a három helyi szervezet rendelkezik a könyvtárakkal: a régió törvényhozó és anyagilag támogatja a kerületeket; a tartomány hangolja össze a szolgáltatásokat, míg az egyes könyvtárak vezetése és fenntartása a „comuni” feladata.

Európában a helyi közigazgatások többsége két szintű szervezettel működik: az alsó szinten a városi tanács áll, amely – nagyvárosok esetében – alegységekre tagozódhat; a második szint a megye vagy tartomány. Ez a helyzet például Hollandiában, ahol megyei szinten „megyei könyvtári központok” működnek, amelyek a helyi könyvtárak közötti dokumentumkölcsonzést összehangolják; Belgiumban, ahol minden megyében mindkét közösség számára vannak könyvtári koordinációs irodák; és Norvégiában, ahol a megyék felelősek a megyei könyvtárakért és a helyi könyvtárak közötti kölcsönzési együttműködésért.

Ezzel szemben a dán megyei könyvtárak és a finn megyei és központi könyvtárak kivétel nélkül helyi könyvtárak is, amelyeket a kormány nevezett ki a koordinációs feladatok ellátására. Dánia esetében a legújabb, 1993 végi törvény értelmében ezeket a központi kormányzat tartja fenn. Ez a megoldás formai szempontból közelebb áll a decentralizációhoz, mint az autonómiához. Nagy-Britanniában a közművelődési könyvtárak a „könyvtári hatóságoktól” függenek, amelyek meghatározott, általában meglehetősen nagy területen gyakorolják a jogaikat. Ez, a nagyvárosi és fővárosi kerületeket kivéve, általában egybeesik a megyei tanács illetékességi körével. A nagyvárosokban a „London Boroughs”, illetve a város adják a könyvtári hatóságot. Ezek a könyvtári felügyeleti szervek, szám szerint 167, biztosítják a területükön a teljeskörű könyvtári ellátáshoz szükséges eszközöket, amelyek több különböző struktúrában oszlanak szét. A decentralizációs politika olyan logikát követ, amely részben eltér a közigazgatásokétól, bár a két trend egymás mellett is élhet: láttuk például a dán megyei könyvtárak decentralizálását, de nyilvánvaló, hogy az autonómiának is számos jele van a dán könyvtárpolitikában.

Akkor beszélünk decentralizációról, amikor a központi kormányzat adminisztratív intézkedésekkel meghatároz elérendő célokat, és ezek elérését a megvalósításukhoz szükséges eszközökkel ellátott helyi testületekre bízta.

A közművelődési könyvtárak vonatkozásában ez mindenekelött Franciaországra jellemző. 1982. Mitterrand elnökké választása óta kiterjedt decentralizációs folyamat zajlik, amelynek keretében a központi kormányzat meghatározott szolgáltatások fejlesztésére előirányzatot biztosít a helyi testületek számára. Ez elsősorban a központi kölcsönző könyvtárakra vonatkozik, ame-

lyek 1983-ig a központi kormányzattól függtek. 1992-től egyes, különösen jelentős helyi könyvtárakat „regionális feladatkörűnek” nyilvánítottak, és ezek a kormánytól a település határán túlmutató funkcióik végrehajtásához külön keretet kapnak.

Portugáliában ugyancsak lehetőség van a központi kormányzati beavatkozásra, aminek keretében a helyi hatóságok által fedezett kiadások felét állhatja a kormány, ha a helyi könyvtár által nyújtott szolgáltatások megfelelnek bizonyos fejlesztési követelményeknek. A szolgáltatásokat városi szinten szerződésbe foglalják.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy mindkét módszer – az autonómia és a decentralizáció – felmutat előnyöket, de vannak hátrányai is.

Az autonómia előnye, hogy megerősíti a helyi részvételt, így a szolgáltatások közvetlenebb ellenőrzésére és egy másfajta könyvtári szerveződésre ad lehetőséget, amely jobban megfelel a helyi viszonyoknak. Az autonómia keretei között azonban a szolgáltatásokat nyújtó helyi szervezetnek elég nagyra kell lennie ahhoz, hogy a ráfordítások megfelelő szintjét biztosítani tudja, mint az Nagy-Britanniában tapasztalható. Ha az autonómia különböző szintjei léteznek, a magasabb szintű terület hatékonyan léphet fel előírásaival, ha képes a rendelkezéseket megfelelő anyagi fedezettel alátámasztani.

A decentralizáció ugyanakkor országos szinten az intézkedési tervek hatékonyabb kivitelezésére ad módot, de a központi kormányzat politikai döntéseinek is tágabb teret enged, és hatékony bürokráciát igényel.

4. A könyvtári elméletben széles körben elterjedt az a felfogás, hogy egyetlen könyvtár sem képes önmaga kielégíteni a használók valamenynyí igényét. Ezért mindenfajta könyvtári törvénykezés tartalmaz a könyvtárak közötti együttműködésre vonatkozó elveket. Ettől függetlenül más együttműködési formák is létezhetnek szerződések vagy külön adminisztratív rendelkezések alapján.

Az együttműködés különböző szinteken képzelhető el. Nemzetközi szinten Svédország, Norvégia, Finnország és Dánia esete nagyon érdekes: a könyvtárak központi szolgáltatásokat nyújtó intézményei már több éve együttműködnek egyedi megállapodások alapján. Ez az együttműködés jelenleg két szervezetben ölt testet: a NORDBOK, az Északi Miniszterek Tanácsának bizottsága, amely többek között a kiadói tevékenység támogatásával és a olvasással kapcsos-

latos jogalkotással foglalkozik, és a NORDINFO, amely elsősorban a tudományos könyvtárakat érinti, de foglalkozik az új információs technológia közművelődési könyvtári bevezetésével is.

Ez a könyvtári együttműködés nem jogi keretek között zajlik, mégis jól megfelel a jelenlegi elveknek csakúgy, mint az ezen országok között hagyományosan fennálló politikai és kulturális kapcsolatok szellemének.

A nemzeti könyvtárak egyre fontosabb szerepet játszanak a nemzeti könyvtári szolgáltatások összehangolásában. Ismert, hogy a nemzeti könyvtárak hogyan váltak az utóbbi évszázadban az ország kulturális egységét kifejező intézményekké, és e minőségükben hagyományosan milyen szerepet játszottak a bibliográfiai ellenőrzésben és a könyvek megőrzésében. Manapság a nemzeti könyvtárak szerepét több szempontból is vitatják. Az érdekek szemszögéből *Maurice Line*nal mondhatjuk: „*A mindent felölelő, mindent uraló nemzeti könyvtár felett eljárt az idő. A nemzeti könyvtár megtartja vezető szerepét mind abban az értelemben, hogy a rendszer legfontosabb könyvtára, mind abban, hogy a nemzeti tudományos gyűjtemények kezelésének irányítója*”. Ugyanebben a cikkben Line utal arra a lehetőségre, hogy a nemzeti könyvtári funkciókat együttműködéssel kell megvalósítani, és e vonatkozásban hivatkozik az észak-európai országok példájára.

Sokat beszélhetnénk a nemzeti könyvtárak új funkcióiról, és a többi könyvtárral és szervezettel való együttműködés különféle lehetőségeiről a nemzeti bibliográfiai ellenőrzés és a hozzáférés biztosítása terén, amely ma számítógépekkel történik, de ez nem tartozik a témánkhoz. Ami a nemzeti könyvtárak intézményi és jogi meghatározását illeti, rá kell mutatnunk, hogy Európában van néhány különleges megoldás. Olaszországban például, az ország egyesítésével kapcsolatos történelmi okoknál fogva két központi nemzeti könyvtár létezik: az egyik Rómában, a másik Firenzében. Nagy-Britanniában az 1973-ban létrehozott British Library mellett nemzeti könyvtár működik Skóciában és Walesben is. Dániában a nemzeti könyvtári funkciókat, a köteles példányok fogadását, a kopenhágai Királyi Könyvtár és az arhusi Egyetemi Könyvtár közösen vállalják, ám a bibliográfiai ellenőrzés terheit javarészt a Központi Könyvtárellátó Iroda végzi, amelyről később beszélünk majd. Norvégiában a nemzeti könyvtári funkciókat a legutóbbi időkig az oslói

Egyetemi Könyvtár teljesítette. 1989-ben azonban új kötelempéldány-rendeletet fogadtak el, és az új információhordozók országos megőrzésének feladatait egy új könyvtár kapta meg egy kisvárosban, Mo i Ranában.

Németország újraegyesítése kapcsán a kelet-berlini Deutsche Staatsbibliothek és a nyugat-berlini Preussischer Kulturbesitz, illetve a lipcsei Deutsche Bücherei (a kelet-német nemzeti könyvtár) és a frankfurti Deutsche Bibliothek adminisztratív egyesítésére is sor került. Az egyesítés eredménye egy olyan integrált könyvtári komplexum lett, amely Berlinben, Frankfurtban és Lipcsében közösen hajtja végre a nemzeti könyvtári feladatokat.

Spanyolországban egyes, a nemzeti egység jellemzőit felmutató autonóm területek saját nemzeti könyvtárral rendelkeznek.

A nemzeti könyvtárak mellett számos országban szót kell ejteni a könyvtári együttműködésért felelős központi irodák szerepéről is. Ezek közül nem egy fontos konzultatív szerepet játszik, mint az 1964-es Brit Közművelődési Könyvtári Törvényben szereplő tanácsadó testület vagy a francia Közművelődési Könyvtárak Országos Tanácsa.

Más szervezetek arra hivatottak, hogy összehangolják az összes állami rendelkezést a könyvtárügy területén: ilyen az Ír Köztársaságban a „Könyvtári Tanács” (An Chomhairle Leabharlana), amelyet 1947-ben hoztak létre. Portugáliában az „Instituto Português do Livro e da Leitura”, Norvégiában a Közművelődési és Iskolai Könyvtárak Norvég Igazgatósága. Olaszországban a „Ministero dei Beni Culturali” alá tartozó „Istituto Centrale per il Catalogo” működteti az SBN-t, egy olyan országos hálózatot, amely egy központi index révén online kapcsolatot létesít 150 egyetemi és tudományos könyvtár, illetve közművelődési könyvtár katalógusa között. Németországban és az észak-európai országokban a központi koordinációs irodák meglehetősen autonómiával rendelkeznek a központi kormányzattal szemben, sőt, néha teljesen függetlenek. Németországban a legfontosabb központi koordinációs testületek a „Deutsches Bibliotheksinstitut” és az „Einkaufszentrale für Öffentliche Bibliotheken” (EKZ). A DBI-t 1978-ban hozták létre a Berlin Land törvény alapján. Feladat körébe tartozik többek között a könyvtári kutatás, az adatbázisépítés és a hiteles jegyzékek készítése, a könyvtári statisztika, és a könyvtári tevékenységet szabályozó eszközök kidolgozása, valamint a rendszer-tanácsadás, az

osztályozás, és a nemzetközi könyvtárközi együttműködés. Az EKZ (a könyvtári állománygyarapítás központi szervezete) kereskedelmi társaság, amelynek elsősorban közgyűjtemények az ügyfelei. Az EKZ működteti a központi szerzeményezési irodát, és a kiadás alatt álló dokumentumok bibliográfiai információs központját.

A könyvtárak központi szervezetei Norvégiában és Finnországban struktúrájukat és funkcióikat tekintve az EKZ-hoz hasonlóan működnek.

Hollandiában a Közművelődési Könyvtárak és az Olvasás Holland Központja sem kormányzati koordinációs központ.

Dániában 1990 óta van a könyvtáraknak országos szervezete („Statens Bibliotekstjeneste”), amely valamennyi könyvtár típusra kiterjedő koordináló tevékenységet folytat. Három tanácsadó bizottság támogatja a munkáját: a tudományos és közművelődési könyvtári közös bizottság; a közművelődési könyvtárak bizottsága és a tudományos könyvtári tanács. Ezen kívül Dániában más központi intézmények is vannak: a könyvtárak központi irodája („Statenbibliotekscentralen”), amelynek elsődleges feladata a nemzeti bibliográfia előállítás, és amelyet súlyos gazdasági válság következtében nemrégiben átszervezték; a könyvtárak központi letéte, a bevándorlók központi könyvtára és a kötetelési központ. Számos könyvtári törvényben foglalkoznak a megfelelő központi szervezetekkel vagy azokkal a könyvtárakkal, amelyeket köztes szinten a könyvtári tevékenységek összehangolására kijelölnek.

Az első csoportba tartoznak a megyei szintű központi könyvtári szervezetek, amelyek Hollandiában működnek, a német tartományi könyvtári szakszolgálatok, vagy az olasz regionális törvénykezésben szereplő regionális és megyei hivatalok.

A második csoportba tartoznak a francia központi kölcsönző könyvtárak, amelyek a „département” szinten működnek, és az újabban alapított regionális feladatkörű könyvtárak. Spanyolországban a központi regionális könyvtárak; Belgiumban a főkönyvtárak, amelyek tevékenysége több városra terjed ki, és a központi könyvtárak, amelyek megyei szinten végzik a koordinációt; Dániában és Norvégiában a megyei könyvtárak; Finnországban a megyei és központi könyvtárak, amelyek körülhatárolt területen vagy országos szinten teljesítenek feladatokat; Olaszországban a központi könyvtárak, amelyeket regionális törvények hívtak életre.

5. A szolgáltatásokkal kapcsolatban a legjelentősebb szakmai problémát, a bibliográfiai információ és a dokumentumszolgáltatás automatikus hálózatainak működését, a mai napig kevesen vizsgálták meg jogi szempontból.

Nagyon érdekes kérdés a különböző (közművelődési, iskolai, tudományos) könyvtárak közötti együttműködés problémája, amelyet néhány törvény – például a dán, a finn és a norvég törvények – szükségképpen kiemel.

Egy másik fontos probléma a sajátos fizikai (kórházi ápoltak, vakok), jogi (elítéltek) vagy kulturális (bevándorlók) állapotú csoportoknak nyújtott szolgáltatások kérdése. Ezekben a területeken fontos rendelkezéseket hoztak a belga, holland és dán törvények, illetve a német országos könyvtári terv.

Egyes jogrendszerekben gondoskodnak arról, hogy a szerzők jogdíjat kapjanak műveik könyvtári használatáért, például az 1979-es brit Public Lending Right Act (nyilvános kölcsönzési törvény), a holland és a norvég könyvtári törvény.

A közművelődési könyvtárak vezetésének problémái erőteljesen érezhetőek az olasz regionális törvénykezésben, amely az esetek többségében rendelkezik a terület különböző szociopolitikai erőinek reprezentálásáról a vezető testületekben. Végül röviden ki kell tennünk a közművelődési könyvtári törvénykezés sarokpontjára: a szolgáltatások ingyenességének kérdésére. Az utóbbi tíz évben széles körű vita folyt erről a kérdéstről a gazdasági recesszióval összefüggésben, amely több országban csökkentette a könyvtárak számára elérhető források körét, illetve a magas színvonalú számítógépes információs szolgáltatások bevezetése örvén, amelyek a felhasználónak biztosított anyagi előnyök fényében is vizsgálhatók.

Több közművelődési könyvtári törvény is kitér az alapszolgáltatások ingyenességének elvére, így pl. a brit Közművelődési Könyvtári Törvény, a dán és a norvég törvény, az olasz területi törvény, és a német országos könyvtári terv. A könyvtári szolgáltatások nem ingyenesek az Ír Köztársaságban, és csak részben ingyenesek (a fiatalok számára) Hollandiában és Belgiumban. Hollandiában valamennyi tájékoztatási szolgáltatás ingyenes, más szolgáltatások egyedi elbírálás alá esnek. Az ingyenes szolgáltatás elvének megerősítése az egyik legfontosabb érve azoknak, akik Svédországban a közművelődési könyvtári törvény visszahozása mellett foglalnak állást.

Rá kell mutatnunk, hogy ez ugyan az egyik alapelve, amelynek talaján a jelenlegi közművelődési könyvtárak létrejöttek, ma már mégis szabályozni kell az érvényesülését azokban az országokban is, amelyek kimondottan elfogadják az ingyenességet. Így például a dán könyvtári törvény kimondja, hogy a helyi hatóságok díjat vehetnek ki a speciális szolgáltatásokért és a hangfelvételek és videójátékok kölcsönzéséért. Nagy-Britanniában, ahol az elvet a Könyvtáros Egyesület különösen erőteljesen védelmezte Mrs. Thatcher kormányával szemben, 1991-ben megjelent az angol és walesi „Könyvtári díjszabás”, amely pontosan meghatározza azokat a feltételeket, amelyek mellett a könyvtári szolgáltatások ingyenesek lehetnek. Például a használati díj kérhető az olyan keresésekért, amelyből a használónak nyeresége származhat.

Szeretnék még felvetni három olyan problémát, amelyeket a könyvtári törvénykezés tervezésekor figyelembe kell venni:

a). Az első kérdés az, hogy szükség van-e magára a könyvtári törvénykezésre, közelebről a közművelődési könyvtári törvényekre. Költői kérdésnek tűnhet ez, amelyre egyértelmű a válasz. A tapasztalatok azt sugallják azonban, hogy Európában három olyan nagy ország van, amelyben nincs külön közművelődési könyvtári törvény: Franciaország, Németország és Svédország.

Ezek az országok, amelyek társadalmi és kulturális fejlettsége nem kérdéses, erős közművelődési könyvtári rendszerrel is bírnak, pedig nem rendelkeznek e téren jogszabályokkal.

Mit mondhatnánk erről?

Franciaországban a közművelődési könyvtárak fejlesztésére vonatkozó rendelkezéseket nem foglalták külön könyvtári törvénybe, de néhány, a kormány decentralizációs feladataival kapcsolatos jogszabály tartalmaz ilyen pontokat, és ezek anyagi szempontból is figyelemre méltóan hatékonyaknak bizonyultak.

Németország esetében hangsúlyozandó a könyvtáros egyesületek szerepe, amelyek országos tervet dolgoztak ki. Ebben a könyvtárpolitikára vonatkozó pontos, bár nem kötelező erejű utasítások találhatók a központi kormányzat számára.

Végül Svédországban a közművelődési könyvtári törvény hiánya 1965 óta paradox módon azzal magyarázható, hogy a helyi szervezetek elszántan védik autonómiájukat, és saját erejükből biztosítják a könyvtári szolgáltatásokat.

Azt mindenesetre fontos leszögezni, hogy míg egyfelől nem mondhatjuk azt, hogy megfelelő könyvtári szolgáltatás nem létezhet könyvtári törvénykezés nélkül, másfelől azt sem mondhatjuk, hogy a könyvtári törvénykezés elégséges a könyvtári szolgáltatások kielégítő működésének biztosításához.

A jó könyvtári törvénykezés nagyon hasznos, talán szükséges is; a könyvtári szolgáltatások fejlesztése szempontjából azonban az a legfontosabb, hogy a közigazgatásban hatékonyan akarjanak fellépni, és hogy a könyvtárak megkapják a működésükhöz elengedhetetlenül szükséges anyagi forrásokat.

Bizonyos helyzetekben ezért sor kerülhet megfelelő gyakorlati lépések megtételére a könyvtári törvény bevezetése előtt annak érdekében, hogy lerakják egy hatékony könyvtári rendszer alapjait.

b). A második megfontolás – az első folyamánya – az, hogy a könyvtári törvénykezés tervezése során alaposan meg kell vizsgálnunk, mit akarunk elérni, és milyen eszközök állnak a rendelkezésünkre.

Nem ugyanaz, mondjuk, olyan kis struktúrák hálózatának megszervezését tervezni, amelyek egy adott környezetben az alapvető szolgáltatásokat biztosítják, és olyan multimédia központokat szervezni, amelyek a modern információs technológiára alapoznak, és többféle használói igény kielégítésére alkalmasak.

Utalhatok az olaszországi helyzetre, amelyet jól ismerek.

Olaszországban az utóbbi húsz esztendőben és ma, a regionális törvénykezés hatálya alatt, a közművelődési könyvtárak elterjedtek, és ma már a legtöbb településen van közkönyvtár. Számuk egy friss felmérés szerint mintegy 5000-re tehető. Ám az 5000 könyvtár közül csak néhány száz ér el figyelemre méltó méreteket, míg többségük nagyon kicsiny, és néhány millió lírával (pár ezer dollárral) gazdálkodik. Ez a korlátozott anyagi ellátás jellemzi a régiókat is, és ez arra ösztönzi még a kis vidéki területeket is, hogy nagyon kicsi könyvtárakat hozzanak létre. Személyes véleményem szerint ezek a mikrostruktúrák nem teljesen haszontalanok: különösen az elemi és középiskolákat szolgálják, akiknek néhány enciklopédiára és kézikönyvre van szükségük, vagy az időseket, akik odamehetnek és, mondjuk, újságot olvashatnak.

Ezekben a könyvtárakban gyakorta folyik olyan kulturális munka, amely javítja a kulturális és talán a politikai érzékenységet is.

Mindezt pozitívként könyvelhetjük el, és nem igényel jelentős forrásokat.

Ugyanakkor, ahol a helyi hatóságok igazi könyvtárat akarnak létrehozni, amely a szolgáltatások széles skáláját kínálja és igénybe veszi a modern információs technológiát, a szükséges ráfordítások nagyságrendileg különböznek.

Egy Milánó melletti 20 000 lakosú kisváros, Vimercate, például 1992-ben hét milliárd lírát (kb. 4 300 000 dollárt) fordított egy új könyvtár létrehozására egy e célra készült épületben, automatizált eszközökkel. De csak nagyon kevés település engedhet meg magának ekkora befektetést. Megjegyezzük, hogy a Lombard Régiótól a könyvtáraknak biztosított támogatás mintegy évi 3 000 000 000 líra, kevesebb, mint a fele annak, amit egyetlen helyi könyvtár létrehozására fordítottak.

c). Az elmondottak elvezetnek bennünket a harmadik, és egyben utolsó kérdéshez, amely arra vonatkozik, milyen mértékben felelősek a helyi szervezetek a közművelődési könyvtári szolgáltatások eredményességének biztosításáért.

Ez a mérték attól függ, milyen szolgáltatásokat kínálunk a használóknak. Ha átfogó közművelődési könyvtári szolgáltatást akarunk, akkor az ilyen szolgáltatást megfelelő költségvetéssel rendelkező szervezetre kell bízunk. Ezt a problémát nem oldhatjuk meg olyan könyvtári rendszerrel, amely néhány kis könyvtárat kapcsol össze, mert ebben az esetben a források megsztása nem vezetne az eredmények javulásához.

Ha a könyvtárért egy alapvető szervezet felel, vagyis maga a helyhatóság, és ha ez a testület esetleg igen kicsi, a megoldás kétféle lehet: vagy egy nagy közigazgatási reform révén csökkentik a helyhatóságok számát, ahogyan ez Belgiumban, Hollandiában, Norvégiában történt, vagy olyan könyvtári szolgáltatásokat hoznak létre, amelyeket más helyi testületek nyújtanak, ahogyan a belga és a dán törvény rendelkezik.

E probléma egy másik lehetséges megoldása a közművelődési könyvtári feladatok átruházása egy olyan hatóságra, amely nagyobb, nemcsak települési szinten működik, ahogyan – London kivételével – Angliában van, ahol a megyei könyvtárak és a nagyvárosi kerületek a könyvtári hatóságok.